

FOLKLORIZM VA ODDIY FOLKLORIZM:MAZMUN, SHAKL VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLAR

Nuritdinova Nigina Faxritdin qizi,

O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

“O'zbek tili va adabiyoti” yo'nalishi” magistranti

niginanuriddin86@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19956856>

Annotatsiya. Ushbu maqolada folklorizm va oddiy folklorizm tushunchalarining nazariy asoslari hamda ularning badiiy adabiyotdagi ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi folklor unsurlarining yozma adabiyotdagi o'rni, ularning estetik va funksional vazifalarini aniqlashdan iborat. Maqolada ilmiy tahlil, qiyosiy yondashuv va nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Xususan, folklorizmning mohiyati folklor va yozma adabiyot o'rtasidagi ichki, genetik hamda estetik bog'liqlik asosida izohlanadi. Oddiy folklorizm esa folklor birliklarining badiiy matnda deyarli o'zgarmagan holda qo'llanishi bilan tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: folklorizm, oddiy folklorizm, folklor unsurlari, badiiy adabiyot, milliy ruh, badiiy tafakkur, estetik tizim, obraz, nutq individuallashuvi, xalq og'zaki ijodi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы фольклоризма и простого фольклоризма, а также особенности их проявления в художественной литературе. Основной целью исследования является выявление роли фольклорных элементов в письменной литературе и анализ их эстетических и функциональных особенностей. В работе применяются методы анализа, сравнительного подхода и теоретического обобщения. Фольклоризм трактуется как явление, отражающее внутреннюю, генетическую и эстетическую связь между фольклором и письменной литературой. Простой фольклоризм определяется как включение фольклорных элементов в текст без значительной трансформации.

Ключевые слова: Фольклоризм, простой фольклоризм, фольклорные элементы, художественная литература, национальный дух, художественное мышление, эстетическая система, речь персонажа, устное народное творчество.

Abstract. This article explores the theoretical foundations of folklorism and simple folklorism, as well as their representation in literary works. The main objective of the study is to determine the role of folklore elements in written literature and to analyze their aesthetic and functional significance. The research employs analytical, comparative, and theoretical generalization methods. Folklorism is interpreted as a phenomenon reflecting the internal, genetic, and aesthetic connection between folklore and written literature. Simple folklorism is defined as the direct inclusion of folklore elements into literary texts without significant transformation.

Keywords: Folklorism, simple folklorism, folklore elements, literary text, national identity, artistic thinking, aesthetic system, character speech, oral tradition, cultural memory.

Kirish. Badiiy adabiyotda folklor unsurlarining badiiy tizimga singdirilishi masalasi adabiyotshunoslik fanida doimiy ilmiy e'tiborda bo'lib kelayotgan muhim nazariy muammolardan sanaladi. Xalq og'zaki ijodiga mansub syujetlar, obrazlar, mifologik tasavvurlar hamda janr elementlarining yozma adabiyotda o'ziga xos badiiy vazifa bajarishi folklorizm tushunchasi doirasida izohlanadi. Mazkur hodisa

yozma adabiyotning folklor bilan faqat tashqi o'xshashlik asosida emas, balki ichki, genetik hamda estetik bog'liqlik asosida rivojlanishini anglash imkonini beradi.

Folklorizm badiiy asarda xalq tafakkuri, tarixiy xotira va milliy dunyoqarashning estetik ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda folklor unsurlari oddiy takrorlash yoki ko'chirish shaklida emas, balki muallifning individual badiiy tafakkuri ta'sirida qayta ishlanib, yangi mazmuniy qatlam kasb etadi. Natijada folklor va yozma adabiyot o'rtasida ijodiy sintez yuzaga keladi, bu esa badiiy matnning g'oyaviy-badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi.

Adabiyotlar tahlili. Folklorizm masalasi yuzasidan adabiyotshunoslikda bir qator yetuk olimlar tomonidan fundamental tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, B. Sarimsoqov folklor elementlarining yozma adabiyotda yashash shakllarini tizimli tasnif asosida izohlagan bo'lsa, M.Qayumov folklor unsurlarining badiiy-estetik vazifalarini milliy tafakkur bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Shuningdek, Sh. Mirzayev folklorizmni milliy adabiyot taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida baholab, an'ana va yangilik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslaydi. Jahon adabiyotshunosligida esa V.Propp hamda E. Meletinskiy mif va folklor syujetlarining badiiy adabiyotdagi transformatsiyasi, ularning zamonaviy estetik talqini masalalariga alohida e'tibor qaratganlar[1.407].

Mazkur olimlarning nazariy qarashlari va ilmiy xulosalari dissertatsiyaning oldingi faslida batafsil tahlil qilingan bo'lib, ushbu faslda ular takroran sharhlanmaydi. Aksincha, avvalgi faslda yoritilgan nazariy asoslar bu yerda metodologik tayanch vazifasini bajaradi va folklorizmning badiiy asardagi ifodalanish usullarini amaliy jihatdan tahlil etishda qo'llaniladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Adabiyotshunos B. Sarimsoqov folklorizmni "folklor elementlarining yozma adabiyotga ko'chishi emas, balki ularning yangi badiiy tizimda qayta yashashi" sifatida talqin etadi[3.40-41]. Olim folklorizmning oddiy, murakkab, analitik va sintezlashgan turlarini ajratib ko'rsatadi. Ushbu tasnif Isajon Sulton nasrini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi, chunki yozuvchi asarlarida folklor unsurlari turli darajada va turli badiiy vazifalarda qo'llanilgan. Oddiy folklorizm folklor unsurlarining yozma adabiyotda eng sodda va bevosita namoyon bo'lish shakli hisoblanadi. Ushbu hodisa xalq og'zaki ijodiga mansub maqol, matal, rivoyat, afsona, topishmoq va xalqona iboralarning badiiy matnga deyarli o'zgartirilmagan, o'zining dastlabki shaklini saqlagan holda kiritilishi bilan tavsiflanadi. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, oddiy folklorizmدا folklor unsurlari muallif tomonidan maxsus badiiy transformatsiyaga uchramaydi, balki matn ichida tabiiy nutqiy birlik sifatida yashaydi. Adabiyotshunos olimi L.Sharipova oddiy folklorizmni folklor va yozma adabiyot o'rtasidagi eng qadimiy va an'anaviy aloqa

shakli sifatida baholab, uning asosiy vazifasi badiiy matnning milliy ruhini kuchaytirishdan iborat ekanini ta'kidlaydi [4.80-85]. Olim fikricha, xalq og'zaki ijodiga xos barqaror birliklarning qahramon nutqida qo'llanishi personajning ijtimoiy kelib chiqishi, hayotiy tajribasi hamda dunyoqarashini ochib berishga xizmat qiladi. Shu bois oddiy folklorizm qahramon xarakterini individuallashtirishning muhim vositasi sifatida maydonga chiqadi.

Tahlillar va natijalar. B.Sarimsoqov ham oddiy folklorizmni folklor unsurlarining yozma adabiyotda "tirik" holatda yashash shakli sifatida izohlaydi. Olimning ta'kidlashicha, bunday folklorizm turida folklor elementlari badiiy asarning g'oyaviy markaziga chiqmaydi, biroq uning estetik muhitini belgilovchi muhim komponent vazifasini bajaradi[3.40-41]. Ya'ni maqol va matallar asar syujetini harakatga keltirmasligi mumkin, ammo voqelikni xalqona idrok etish ruhini kuchaytiradi. Oddiy folklorizmning muhim xususiyatlaridan yana biri uning nutqiy tabiati bilan bog'liqdir. Folklor birliklari ko'pincha dialoglar tarkibida, kundalik muloqot shaklida qo'llanilib, badiiy matnning tabiiyligini ta'minlaydi. Bu holat yozma adabiyot bilan og'zaki nutq o'rtasidagi chegarani yumshatib, asarni xalq hayotiga yaqinlashtiradi. Shuningdek, oddiy folklorizm badiiy matnda tarixiy-madaniy xotiraning saqlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqotchilar fikricha, oddiy folklorizm badiiy asarda mustaqil estetik tizim yaratmaydi, biroq u murakkab folklorizm shakllari uchun zamin hozirlaydi. Chunki folklor elementlarining dastlab sodda shaklda qo'llanishi keyinchalik ularning chuqurroq badiiy talqin qilinishiga yo'l ochadi. Shu ma'noda oddiy folklorizm yozma adabiyotda folklor an'analarning uzluksizligini ta'minlovchi muhim bo'g'in hisoblanadi.

Demak, oddiy folklorizm folklor unsurlarining badiiy matndagi eng sodda, ammo samarali ko'rinishi bo'lib, u asarning milliy koloritini boyitish, qahramon nutqini jonlantirish hamda badiiy voqelikni xalqona idrok etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ana shu nazariy asoslar keyingi bosqichda oddiy folklorizmning aniq badiiy matnlardagi ifodalanishini tahlil qilishga metodologik tayanch vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Пропп В. Морфология сказки. — Ленинград: Наука, 1970. — 208 с.,
2. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. — М.: Наука, 1976. — 407 с.
3. Саримсоқов Б. Фольклоризмлар типологиясига доир // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980. — №4. — Б. 40-41
4. Sharipova L. XX asrning 70–80-yillari o'zbek she'riyatida folklorizm. Ayniy vorislari. 2025. — № 1. — B. 80-85